Там само; Рец. „В.Д.” на: Широцький К. Ілюстратори творів Т. Шевченка // Там само. — Т. CXI. — Кн. V. — С. 180.
26. Рец. на: Широцький К. Наукові змагання нашої академичної молоді в Петербурзі // ЗНТШ. — Львів, 1910. — Т. XCVI. — Кн. IV. — С. 234; Рец. на: Широцький К. Шевченкова наречена // ЗНТШ. — Львів, 1911. — Т. CV. — С. 235; Рец. на: Широцький К. Український національний колір // ЗНТШ. — Львів, 1911. — Т. CV. — С. 210.
27. Рец. І. Крип'якевича на: Широцький К. Дещо з української творчости артиста-маляра Тропініна // ЛНВ. — К., 1911. — Т. 55. — Кн. IX. — С. 433; Рец. І. Крип'якевича на: Широцький К. „Сама собі в хаті господиня” (Картина Т. Шевченка) // ЛНВ. — К., 1911. — Т. 54. — С. 533.

The article is shows a contribution of the famous Podillya scientist, pedagogical, public and educational men, historian of Ukrainian art and culture, ethnograph Kost' Shirotsky into the research of Ukrainian intermedia. First is republish the work of the scientist “Recently of the past”.

Key words: Kost Shirotsky, Podillya, history, literature, Ukrainian intermedia seminary, clergy.

Отримано: 20.06.2011 р.

УДК 821.161.2-1.09:070

Б. О. Коваленко

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

АНАЛІЗ ТВОРЧОСТІ СТЕПАНА РУДАНСЬКОГО НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «РІДНА МОВА» ІВАНА ОГІЄНКА

У статті проаналізовано критичні матеріали щодо мовотворчості Степана Руданського, вміщені на сторінках журналу “Рідна мова”. Висока оцінка творчої майстерності, оригінальність і новаторство його творів, збереження подільського говору спонукають до сучасних ґрунтовних досліджень рукописів С. Руданського.

Ключові слова: поетична мова, стилістичні засоби, жанр, мовотворчість.

“Рідна мова” — український науково-популярний журнал, який виходив у Варшаві (1933-39 рр., 81 номер) щомісяця. Видавцем і головним редактором був І. Огієнко — український мовознавець, історик церкви, державний, церковний і культурно-освітній діяч. На сторінках цього науково-популярного місячника, гаслом якого було “для одного народу один правопис!” [3, с. 161-162], значну увагу зосереджено на проблемі вивчення української літературної мови. У журналі були такі рубрики: історія і давні пам'ятки української мови, історія українського мовознавства, життя слів (семантика й етимологія), українська літературна мова й вимова, відміни мови наддніпрянської від наддністрянської, український наголос (акцент), подвійні форми нашої мови, українська діалектологія, мова церковно-слов'янська й українська, архаїзми української мови, український правопис, функ-

ціонування слів іншомовного походження в українській мові, питання синтаксису, чистота й правильність української мови, мова творів українських письменників, наших часописів та книжок та ін.

Серед авторів "Рідної мови", крім І. Огієнка, були Г. Ільїнський, І. Свєнціцький, І. Ковалик, Д. Бандрівський, Б. Кобилянський та ін.

У журналі регулярними були статті про мову художніх творів того або іншого автора. Серед письменників, аналізові творів яких приділялася увага, був і Степан Руданський — "перший, може, по Шевченкові, — як зазначав С. Єфремов, — поет на Україні, якому сила поетичного таланту давала надію на велику й корисну діяльність для рідного краю" [2, с. 315]. Його життя і літературну спадщину в різні часи досліджували І. Франко, В. Герасименко, П. Колесник, І. Пільгук, М. Сиваченко, Ю. Цеков та ін., але мова творів С. Руданського сьогодні, на жаль, залишається маловивченою. Основним джерелом при опрацюванні творів поета, на нашу думку, мають бути рукописи, які, по-перше, відбивають напружену творчу роботу автора над своїми поезіями, по-друге, рукописи відбивають риси подільського говору, який був рідним для С. Руданського.

Аналізові творів поета-подолянина присвятив свою статтю "Артизм творів Степана Руданського" д-р. Микола Гнатишак.

Мета нашої розвідки — проаналізувати згадувану статтю, надруковану у часописі "Рідна мова" (числа 1-6, 8-11 за 1935 рік).

У першому числі журналу за 1935 рік надруковано початок розвідки доктора М. Гнатишака "Артизм творів Степана Руданського". У першому розділі "Впровід" учений зазначає, що "в українському літературознавстві присвячується небагато уваги питанням форми, т.зн. розборові елементів, що визначують характер даного літературного факту, як твору мистецького" [1, № 1, с. 15]. Науковець погоджується із твердженням істориків літератури, що головна мета українського літературознавства − це аналіз історичний, соціологічний, психологічний, тобто звернений на позамистецькі моменти. Однак, на думку автора статті, для повного й всебічного наукового освітлення твору в рамках модерного літературознавства безперечно потрібний також докладний фаховий формально-естетичний розбір.

У другому розділі М. Гнатишак визначає предмет своєї праці: "Хочу, не претендуючи на подання повного, систематичного розбору технічного боку творчости Руданського, з'ясувати тільки декілька важних питань, що приходять на думку при такому розгляді творів нашого талановитого подільського поета". Учений підкреслює, що хоч над біографією С. Руданського та критикою текстів його творів "можна замітити останніми часами деякий поступ, заманіфестований головно в виданні Кримського й Левченка "Знадоби", т.зн. сирих фактичних матеріялів про Руданського" [1, № 1, с. 18], але "у ділянці розсліду самої його творчости не зроблено досі майже нічого" [1, № 1, с. 18]. Критикує М. Гнатишак таких істориків літератури, як М. Петров, О. Огоновський, С. Єфремов, І. Франко, В. Герасименко, вважаючи, що "про твори пишеться тільки принагідно, прихапцем" [1, № 1, с. 18].

Третій розділ своєї праці вчений присвятив заголовкам у творах Степана Руданського. "Проблема заголовків при аналізі творів поета

цікава тому, — зазначає М. Гнатишак, що з рукописів видно, як автор сам прикладав до заголовків своїх творів велику увагу" [1, № 1, с. 19]. Зауважимо, що поет не вдовольнявся придумуванням заголовків для поодиноких творів, а намагався свої твори класифікувати, поділити на групи і надати цим групам відповідні назви. Всі свої поезії взагалі письменник називає *співомовками*. Звід їх складають понад дві сотні гуморесок — віршовані твори анекдотичного характеру, які поет називає *приказками*, кілька *поем* та *віршових хронік*, *водевіль*, ряд *ліричних віршів* і *балад*, що спершу називалися *небилицями*, *переспіви* та *переклади*. *Оповідками* С. Руданський називає фольклорні оповідання, записані з уст народу. Балади, залежно від головних мотивів, поет ділить на три типи: *замогилки*, *змінки* та *звичайки*.

У наступному розділі своєї праці (помилково він пронумерований цифрою 5 — *Б. К.*) М. Гнатишак переглядає поетичні жанри, що складають творчість Степана Руданського і подає їх коротку характеристику. Оригінальні поезії, на думку вченого, можна поділити за літературними родами на такі групи: лірика (приблизно 10% оригінальної творчості), епіка (30%), дрібна епіка (35%), балади (приблизно 20%), драми (лише 5%). Перекладна діяльність С. Руданського досить велика і складає половину його літературної спадщини взагалі.

Шостий розділ статті має назву "Поетична мова". У ньому автор розглядає технічні мистецькі засоби, якими послуговується поет-подолянин, стверджуючи, що "головні прогріхи проти чистоти стилю у нього характеру філологічного, а саме — це морфологічні неправильності, злучені тісно з варваризмами, а саме з русизмами й полонізмами у лексиці й складні (синтаксисі — *Б. К.*). Їх бачимо головно в перших його баладах і ліричних поезіях..., далі таких разячих прогріхів проти української мови в Руданського меншає" [1, № 3, с. 104-105]. На підтвердження цієї думки М. Гнатишак подає декілька прикладів із творів поета. А от прикладів, які б підтвердили його думку про те, що "на ціле життя залишаються в його мові дуже виразні характеристичні риси рідного йому подільського говору як у фонетиці, так і в лексиці та морфології" [1, № 3, с. 104-105] у статті, на жаль, немає, хоч у висновках до розділу зазначено, що "Руданський належить до українських поетів з гарною, багатою, хоч і сильно забарвленою діалектично та не вільною від нахилу кувати новотвори, поетичною мовою" [1, № 3, с. 106].

У сьомому розділі автор статті розглядає випадки уживання стилістичних засобів у віршах С. Руданського і підкреслює: "щодо вміння користуватися епітетами, порівняннями, тропами й фігурами, то треба ствердити, що найбільша частина цих стилістичних засобів Руданського нав'язує якнайтісніше на засоби народнопоетичної стилістики та часто цілком копіює" [1, № 4, с. 155].

Восьмий розділ своєї статті д-р М. Гнатишак присвятив розгляду ритмічної будови творів С. Руданського, а дев'ятий — метротонічній системі, якою "писані головно деякі второвані на романтичних, чужих літературних взірцях балади, дещо з лірики та переклад Лермонтового "Демона" [1, № 3, с. 104-105]. Десятий розділ присвячено народним ритмам у творах поета.

Найвизначніше місце в ритміці Руданського посідає коломийка — їй присвячено одинадцятий розділ розглядуваної статті. "В цілому можна сказати, — пише учений, — що коломийка взагалі є найбільш поширений у поезії Руданського ритм" [1, № 8, с. 352]. Другим основним ритмом, який вживається в поезії подільського поета, є так званий козачок. Цьому ритмові присвячено дванадцятий розділ статті, а в наступному, тринадцятому розділі, йдеться про колядково-щедрівковий ритм. Д-р М. Гнатишак констатує, що у творчості Руданського, "що в 96% побудована на основах музичної народної ритміки, знаходимо три головні типи ритмічних схем, а саме: ритми в такті $^{2}/_{4}$, $^{4}/_{8}$ і s. Перше місце займає дво-чверткова коломийка, вжита приблизно в 80% цілої поетичної спадщини Руданського й заступлена в 17-ох різних комбінованих схемах. Далі йде козачок у такті $^{4}/_{8}$ з 24 різними схемами, і вкінці найменше вживана тричверткова колядка чи щедрівка, з 8 схемами" [1, № 3, с. 104-105].

Чотирнадцятий розділ має назву "Словесна інструментарія", у якому подається аналіз звукової будови поезій С. Руданського. Автор статті висновковує, що "рими лірики Руданського доволі скромні та бідні", але разом з тим зазначає, що "бачимо в нього прямування до римової віртуозности, через уживання складних рим та асонансів" [1, № 10, с. 442].

П'ятнадцятий розділ присвячено строфіці віршів С. Руданського.

На завершення М. Гнатишак робить висновки: 1) у творчості С. Руданського охоплені майже всі поетичні жанри віршованої поезії; 2) поетична мова з часом очистилася від засмічення лексичними, морфологічними й синтаксичними русизмами й полонізмами, але зберегла при цьому свій подільський, говірковий характер; 3) стилістичні засоби творчості близькі до стилістики народнопісенної; 4) ритміка його творчості музична, народна; 5) рими у С. Руданського вбогі та монотонні; 6) строфіка у подільського поета теж монотонна. Разом з тим дослідник констатує, що творчість С. Руданського має багато позитивних прикмет і на той час була оригінальною та новаторською.

Отже, М. Гнатишак дотримувався погляду, що для повного і всебічного аналізу художнього твору важливо охопити як історичний, соціологічний, психологічний, тобто звернений на позамистецькі моменти аспект, так і здійснити докладний фаховий формально-естетичний розбір. На нашу думку, стаття "Артизм творів Степана Руданського" може бути зразком такого формально-естетичного розбору.

Список використаних джерел:

1. Гнатишак М. Артизм творів Степана Руданського // Рідна мова. — 1935. — № 1. — С. 15-20; № 2. — С. 59-64; № 3. — С. 102-106; № 4. — С. 155-158; № 5. — С. 210-214; № 6. — С. 249-254; № 8. — С. 346-352; № 9. — С. 408-410; № 10. — С. 437-442; № 11. — С. 489-492.
2. Єфремов С. Історія українського письменства / Сергій Єфремов. — К. : Femina, 1995. – 538 с. Електронна бібліотека української літератури КІУС.
3. Огієнко І. Для одного народу один правопис // Рідна мова. — 1933. — № 5. — С.161-170.

In the article the critical materials concerning the writing manner of S.Rudanskiy, published in journal "Ridna mova" are analyzed. The high evaluation of poet's creative mastery, originality and innovation of his works, saving of Podillian dialect motive the carrying out of modern substantial researches of S. Rudanskiy's manuscripts.

Key words: poetical language, stylistic means, genre, writing manner.

Отримано: 26.08.2011 р.

УДК 811.161.2'28'373.7(092)

Н. Д. Коваленко

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «РІДНА МОВА» ІВАНА ОГІЄНКА

У своїй науковій та видавничій діяльності І. Огієнко важливого значення надавав вивченню та популяризації зразків українського діалектного мовлення, розумів їх виняткову роль у становленні літературної мови.

У статті проаналізовано основні напрями діалектологічних досліджень на сторінках журналу «Рідна мова», а також методи фіксації діалектизмів, їх теоретичне осмислення, значення у вивченні історії мови.

Ключові слова: діалектне мовлення, діалект, говір.

Актуальним для сучасної діалектології залишається вивчення конкретних підходів і методик науковців минулих століть у фіксації та описі говірок, спроб розв'язувати проблеми діалектології та літературної мови. Поряд із теоретичним вивченням та лексикографічним описом українських говірок існує необхідність у порівняльному аналізі з різними українськими та слов'янськими діалектними зонами як крок до вирішення питань про своєрідність, етимологію, генезу мовних явищ.

Зразком пильної уваги до народного мовлення, розуміння глибин й цінності українських діалектів ("мовних перлин") є матеріали та статті з діалектології, подані на сторінках періодичного видання «Рідна мова» (1933-1939 рр.), редактором якого був І. Огієнко, самим редактором, мовознавцями, фольклористами та етнографами, усіма, хто любив рідну мову, був небайдужим до її долі.

У першому числі видання, де формулювалися мета, найголовніші завдання та гасла науково-популярного місячника, на особливу увагу заслуговує звернення д-ра А. Чайковського "В справі нашої письменницької мови" [17]. Говорячи про нагальну потребу мати мовний журнал, у якому б обговорювалися питання літературної мови, здійснювалася роз'яснювальна й навчальна робота, подавалися матеріали до словників, автор усе ж винятково важливого значення надає дослідженням українського діалектного мовлення: "... ми ще гаразд не дослідили й не знаєм, які мовні скарби ховаються в тих ріжних діялєктах, які там мовні перлини, що їх тільки брати б повни-